

ANSVARSFÖRDELNINGSVRKYGET

Hur arbetar ni med assistansanvändarens rätt till delaktighet och självbestämmande i sin personliga assistans?

- Grundläggande i LSS är rätten till självbestämmande och delaktighet (6 §)
- Vad delaktighet och självbestämmande är beror på individens situation och behov av stöd och assistans i olika situationer.
- Med Ansvarsfördelningsverktyget kan den assistansberättigade klargöra sitt behov av beslutstöd i olika frågor och hur assistansen ska utföras för att behovet ska tillgodoses på rätt sätt. Det handlar om att skapa tydlighet i assistansen!
- Använd Ansvarsfördelningsverktyget som ett komplement till den assistansberättigades genomförandeplan, som ett stöd i utformningen och i styrningen av den personliga assistansen.

Alla ska vara delaktiga och ha möjlighet att utöva sitt självbestämmande, men det kan ske på olika sätt...”

Alla assistansberättigade, oavsett ålder och funktionsnedsättning, har rätt till självbestämmande och delaktighet utifrån sin egen förmåga. För den assistansanvändare som på grund av ålder eller funktionsnedsättning behöver stöd i beslutsfattande och i styrningen av sin assistans, är det viktigt att det finns en tydlighet gällande hur stödet ska se ut, när och hur det ska ges. Stödet måste anpassas till den enskilda personens förmåga, önskemål och situation. Det är viktigt att man vid utformning och utförande av personlig assistans beaktar att delaktighet och självbestämmande kommer till olika uttryck, beroende på skiftande krav och förutsättningar. Assistansanordnaren ska i utformningen av assistansen utgå från den enskilda assistansanvändarens situation och önskemål för att kunna erbjuda rätt stöd både till assistansanvändaren och till dennes personliga assistenter. På så sätt görs assistansen personlig.

Vad är Ansvarsfördelningsverktyget?

Ansvarsfördelningsverktyget är ett frågeformulär bestående av kategorier med underliggande frågor om vanliga assistanssituationer och behov. Det är ett verktyg för den assistansberättigade och för assistansanordnaren i arbetet med att utforma assistansen i enlighet med LSS intentioner och de krav som ställs gällande den enskildes rätt till självbestämmande och delaktighet. Verktyget ger möjlighet att reflektera över de inblandades roller och deras funktion i användarens assistans, samt att tydliggöra den assistansberättigades önskemål om hur assistansen ska utföras men också hur dennes delaktighet och självbestämmande ska uppnås i assistansen.

I samtal mellan anordnaren och den assistansberättigade, med eller utan stöd av företrädare, klargörs behovet av stöd och önskemål om hur stödet ska utformas och utföras i olika situationer.

Som ett komplement till frågorna finns ett bildstöd. Bildstödet är framtaget i samarbete med DART (Kommunikation och Dataresurscenter, Göteborg) för att öka delaktigheten för assistansberättigade personer har behov av stöd i sin kommunikation. Bildstödet är framtaget för att användas med intervjumetoden samtalsmatta (Talking Mats). Bildstödet behandlar frågan om rollfördelning, vem som fattar beslut. För att samtala om hur assistansen ska utföras om önskemål om förhållningssätt kan stöd behövas av företrädare eller annan person som den assistansberättigade har förtroende för.

Ansvarsfördelningsverktyget kan utgöra en del av den assistansberättigades genomförandeplan. Frågor finns till både barn och vuxna

Bakgrund - Ansvarsfördelningsverktyget för barn

Ansvarsfördelningsverktyget togs från början fram av IfA för att kunna erbjuda assistansanordnare ett verktyg och därmed möta upp de krav som i och med införandet av barnperspektivet i LSS (2011) kom att ställas på assistansanordnare för barn.

I förarbetet till lagändringen reglerade man de krav som skulle ställas på den som väljer att anordna assistansen för barn (SOU 2008:77). Krav som ställs på barnets assistansanordnare är:

- att beakta barnets bästa i utformningen av assistansen
- att ge barnet relevant information,
- att ge barnet möjlighet att framföra sina åsikter om den personliga assistansen, som ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.
- att arbeta för att assistansen utformas, så att barnets utveckling och frigörelse främjas.
- att arbeta så att barnets anhöriga som arbetar som personliga assistenter får det stöd, som behövs för att barnet ska kunna få maximal möjlighet att utvecklas genom att använda sig av sin personliga assistans som en kompensation av funktionsnedsättningen.

Att använda Ansvarsfördelningsverktyget som en del av barnets genomförandeplan tydliggör barnets önskemål och behov av kompensation genom den personliga assistansen i olika situationer. Barnet får möjlighet att på sitt sätt göras delaktig i hur assistansen ska utformas. Genom att samtala om barnets assistans med Ansvarsfördelningsverktyget som grund ges möjlighet till föräldrarna och om möjligt till barnet att reflektera över de olika rollerna, när föräldrarna är de som ska fatta beslut och i vilka frågor barnet kan fatta beslut och ta ansvar med stöd av assistans som en kompensation av funktionsnedsättningen. Att tydliggöra de olika rollerna och dess funktion i barnets assistans kan stimulera barnets möjlighet till utveckling och självbestämmande.

Ansvarsfördelningsverktyget kan också fylla funktionen att ge stöd till föräldrar gällande hur barnets assistans ska utformas i olika frågor, vad som kan ingå i den personliga assistentens roll och ansvar och när föräldrarna är de som ska besluta och ta ansvar. När det är ett litet barn som har personlig assistans är det naturligt att ett större ansvar för barnets behov ligger på föräldrarna. I takt med att åldern hos barnet ökar ska föräldrar, barn och assistansanordnare gemensamt försöka jobba sig fram till en situation där fler beslut läggs på barnet att ansvara för med stöd av assistans. På detta sätt kan man se en utveckling gällande barnets delaktighet, utveckling och självbestämmande, liksom hur föräldrarnas ansvar minskar i takt med att barnet blir äldre.

Ansvarsfördelningsverktyget för vuxna

En stor del av de vuxna personer som har rätt till personlig assistans enligt LSS eller Socialförsäkringsbalken (SFB) har på grund av funktionsnedsättning svårigheter att uttrycka sina åsikter och önskemål. Detta kan ibland innebära begränsningar för den enskilde att utifrån sin förmåga kunna styra den personliga assistansen i enlighet med LSS intentioner. Beslut kring den personliga assistansens utformning kan därför många gånger fattas i samråd mellan assistansanordnaren och anhöriga eller andra företrädare. Att funktionsnedsättningen förutsätter kognitivt eller kommunikativt behov av stöd kan ibland resultera i att den assistansberättigade inte får möjlighet till självbestämmande utifrån sin individuella förmåga. Det är därför viktigt att tydliggöra hur stödet ska se ut i olika situationer för att assistansanvändaren på sitt sätt ska kunna vara delaktig och få sitt självbestämmande i de situationer och i de frågor där man på egen hand eller med stöd kan fatta beslut.

Genom arvsfondsprojektet IFOKUS (2014-2016) utvecklade IfA Ansvarsfördelningsverktyget som verktyg för att kunna användas i utformningen av assistansen för vuxna, som av olika anledningar behöver stöd i styrningen av sin assistans eller vill klargöra den personliga assistentens roll och hur assistansen ska ges i olika situationer.

Beskrivning Ansvarsfördelningsverktyget

Ansvarsfördelningsverktyget är tänkt att utgöra en del av den assistansberättigades genomförandeplan när behov finns av stöd i styrningen av assistansen. För assistansanvändare som har full förmåga och vilja att arbetsleda sina assistenter i det dagliga arbetet, kan Ansvarsfördelningsverktyget utgöra ett underlag för en arbetsbeskrivning.

Syftet med verktyget är att främja assistansanvändarens delaktighet och självbestämmande i den personliga assistansen oavsett ålder och funktionsnedsättning.

Hur Ansvarsfördelningsverktyget används anpassas till den enskilda assistansanvändaren, dennes önskemål och situation. Verktyget kan bygga på samverkan mellan den assistansberättigade, anordnaren, legal- eller annan företrädare utsedd av den assistansberättigade, men kan likaväl användas som en grund för den assistansberättigade själv att tydliggöra önskemål om stöd i utformningen, utförandet och gällande förhållningssätt hos sina assistenter. Det finns ingen mall för hur upplägget ska vara, utan detta måste anpassas till den enskildas önskemål och behov.

Att använda Ansvarsfördelningsverktyget

Som en del av den enskildas genomförandeplan förs samtal på ett strukturerat sätt kring rollfördelningen och assistansbehovet i olika frågor och situationer.

Med hjälp av verktyget tydliggörs vem som fattar beslut i frågan och hur detta ska utföras i praktiken med stöd av assistans på ett eller annat sätt. Verktyget anger fasta svarsalternativ gällande vem som fattar beslut i frågorna. Svarsalternativen är samma för samtliga frågor, men svaret på vem som fattar beslutet kan skilja sig åt.

I varje fråga finns svarsalternativet "Ej aktuellt" om frågan inte är aktuell för den enskilda assistansanvändaren eller om hen inte vill besvara frågan på grund av att den inte behöver tydliggöras genom Ansvarsfördelningsverktyget.

Om önskemål finns kan därefter samtal föras kring hur assistansen ska utföras och om förhållningssätt hos assistenten i den aktuella frågan. Detta skrivs ner i fritextrutan. I frågan om utförande och förhållningssätt hos assistenter klargörs den assistansberättigades möjlighet och vilja till delaktig och självbestämmande. *Hur ska stödet i utförandet se ut och anpassas för att den assistansberättigade ska få sin rätt till delaktighet och självbestämmande?*

Samtal med Ansvarsfördelningsverktyget som stöd ska resultera i att det för alla parter blir tydligt hur ansvarsfördelningen ska se ut och hur assistansen ska utföras i olika situationer. Ansvarsfördelningsverktyget ska kunna tydliggöra vems direktiv som ska följas genom att ge svar på vem som har ansvar i olika frågor. Det blir tydligt vad eventuell legal företrädare/föräldrar vill ska höra till deras ansvar och när den assistansberättigade själv eller med stöd på annat sätt ska fatta beslut.

Verktyget kan utmynnas i en arbetsbeskrivning, som tydliggör den assistansberättigades behov av assistans, vad och på vilket sätt den personliga assistenten ska kompensera i olika frågor och situationer.

Anpassa till den enskilda assistansanvändaren

Ansvarsfördelningsverktyget kan med fördel användas oavsett den assistansberättigades förmåga och funktionsnedsättning, där behov finns att skapa tydlighet i olika frågor.

Här nedan följer tre exempel på hur arbetet med Ansvarsfördelningsverktyget kan läggas upp beroende på assistansanvändarens ålder och behov av stöd:

- För en assistansanvändare anpassas upplägget så att hen på egen hand, eventuellt med visst stöd, går igenom aktuella kategorier och frågor. Den assistansberättigade besvara själv frågorna eller tillsammans med assistansanordnaren. Ansvarsfördelningsverktyget kan utmynna i en rollfördelning och i arbetsbeskrivning till de personliga assistenter, som tydliggör hur den assistansberättigade önskar att assistansen utförs i olika frågor och hur assistenten ska förhålla sig.
- För en annan assistansanvändare kan verktyget användas genom att hen tillsammans med assistansanordnaren går igenom alla eller en del utvalda frågor för att samtala om vem som ska fatta beslut i frågan. Vilka frågor som den assistansberättigade besvarar kan på förhand ha valts ut av den assistansberättigade själv, av legal företrädare eller annan person som den assistansberättigade har förtroende för.

Samtalet om assistansanvändarens önskemål gällande rollfördelning och beslutsfattande kan ske med stöd av intervjumetodiken Samtalsmatta (Talking Mats) och det kompletterande bildstödet som finns till frågorna.

Läs mer om samtalsmatta på DARTs hemsida: www.dart-gbg.org

Därefter får den assistansberättigade stöd av legal företrädare eller annan företrädare för att tillsammans med assistansanordnaren tydliggöra hur assistansen ska utföras i

situationen, önskemål om förhållningssätt hos de personliga assistenterna och hur den assistansberättigade utifrån sin förmåga kan få sitt självbestämmande i varje situation.

- En tredje assistansanvändare har omfattande svårigheter i att uttrycka sin vilja och sina önskemål eller har på grund av låg ålder inte möjlighet att genomföra samtal om assistansen.

Arbetet med Ansvarsfördelningsverktyget kan då anpassas genom att ex. legal företrädare eller/och annan person som har fått förtroende att företräda den assistansberättigade går igenom verktygets frågor tillsammans med assistansanordnaren för att på så sätt tydliggöra vem som fattar beslut och hur assistansen ska utföras för den enskilda. Det är viktigt att tydliggöra hur den assistansberättigade på sitt sätt kan göras delaktig och få sitt självbestämmande trots att personen kan behöva fullt stöd i beslutsfattande och i utförandet av assistansen.

Positiva effekter

Ansvarsfördelningsverktyget har många positiva effekter:

- Tydliggör behovet av assistans och önskemål hos den assistansberättigade.
- Tydliggör möjligheten till delaktighet och självbestämmande för den assistansberättigade utifrån dennes vilja och förmåga,
- Ger stöd i föräldrarollen/rollen som legal företrädare,
- Tydlighet för de personliga assistenterna och annan eventuell företrädare gällande deras roll och funktion i olika situationer kopplat till den assistansberättigades förmåga till självbestämmande.

Detta kan leda till en högre kvalitet i den personliga assistansen för den enskilda assistansanvändaren.

Dokumentation

Ansvarsfördelningsverktyget ger klarhet och dokumentation gällande hur rollfördelningen ska se ut i den personliga assistansen, när den assistansberättigade själv fattar beslut, om beslut ska fattas med stöd av legal företrädare eller med stöd av annan person som har den assistansberättigades förtroende.

Dokumentationen ska visa hur assistansen ska utformas så att man främjar den assistansberättigades önskemål och självbestämmande i situationen, samt hur man ska nå dit.

Detta kan utgöra en del av genomförandeplanen för den personliga assistansen när assistansanvändaren är vuxen eller barn med behov av stöd i styrningen av sin assistans.

Tydlighet för de personliga assistenterna

Ansvarsfördelningsverktyget kan utmyнна i en arbetsbeskrivning för de personliga assistenterna, som beskriver och tydliggör målsättning, förväntningar och krav i den enskildas assistans.

För att skapa kvalitet i assistansen är det viktigt att assistenter får en god kännedom, handledning och metoder gällande hur de ska assistera den enskilda på sätt som främjar självbestämmandet för individen i olika situationer.

Pris - Ansvarsfördelningsverktyget

Frågorna finns som skrivbar pdf och är gratis för IfAs medlemmar och IfA Supporter (assistansanordnare som ingår i IfAs nätverk för professionell personlig assistans). Bildstödspärmen kostar 990 kr inkl moms + frakt. Pärmen finns för barn och vuxna. Kontakta IfA (Intressegruppen för Assistansberättigade), Stridsvagnsvägen 8 A, 291 39 Kristianstad, www.intressegruppen.info Tel 044-12 00 80

